

H. MOORA

Valgamaa muinasaeg

Tartus 1932

H. MOORA

Valgamaa muinasaeg

Lühike ülevaade ja muististe loend

Äratrükk „Valgamaast“

Mit einer Zusammenfassung in deutscher Sprache:
Die Vorgeschichte des Kreises Valgamaa

Tartus 1932

H. MOORA

Valgamaa muinussõnad

Lühike ülevaade ja muistis-legend

„Postimehe“ trükk, Tartus 1932.

Die Vorgeschichte des Estnischen Volksmaas
für eine Zusammenfassung in deutscher Sprache

õ 28257777

TARTU
RAAMATUKOGU

Tartus 1932

Valgamaa muinasaeg.

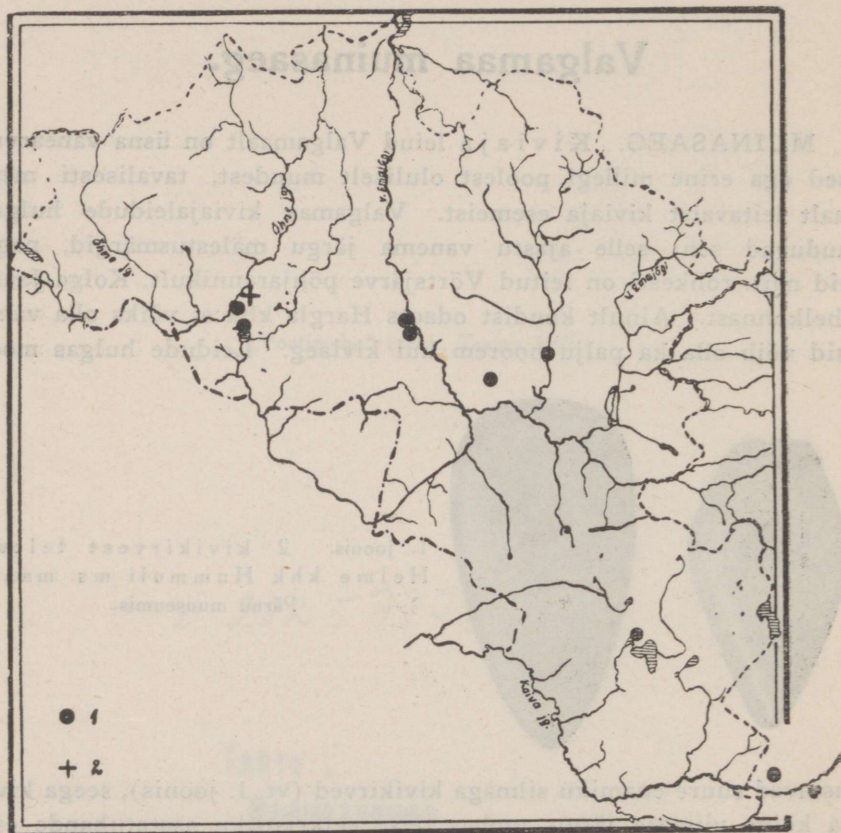
MUINASAEG. Kiviaja leiud Valgamaalt on üsna vähearu-
lised ega erine millegi poolest oluliselt muudest, tavalisest meie
maalt leitavaist kiviaja esemeist. Valgamaa kiviajaleidude hulgas
puuduvad seni selle ajastu vanema järgu mälestusmärgid, nagu
neid näit. rohkesti on leitud Võrtsjärve põhjarannikult, Kolga-Jaani
kihilkonnast. Ainult kondist odaots Hargla khk:st võiks olla vana,
kuid võib olla ka palju noorem kui kiviaeg. Leidude hulgas moo-

1. joonis. 2 kivist kirvest leitud
Helme khk Hummuli ms maalt
Pärnu muuseumis.

dustavad suure enamiku silmaga kivist kirved (vt. 1. joonis), seega kivi-
aja kõige viimase järgu, umbes teise eelkristliku aastatuhande esi-
mese poole mälestusmärke. Nad on kõik juhuslikult saadud üksikleid
peale ühe, Hargla khk Mõniste külast pärit oleva kivist kirve, mis on
leitud koos surnuluudega ja võiks olla kalmistuleid ning tunnistada
seega, et sel kohal või selle ümbruses on olnud kiviaja asula. Kui
vaadata Valgamaa kiviaja leidude levimist kaardil (2. joonis), siis
märkab varsti, et suur osa neist rühmitub piki Väike-Emajõe või
mõnd selle lisajõe. Kui meelde tuletada, et Võrtsjärve põhjarannik
oli üks meie maa kiviaja kultuuri ja asustuse keskusi, siis on ilmne,
et need Valgamaa leiud Väike-Emajõe kui ühendusteega on selle

keskusega seotud. Sama keskusega tohiks olla ühenduses ka üks Õhne jõe äärest leitud kiviriist (vt. kaart, 2. joonis). Teine, kuigi üsna väike osa Valgamaa kiviaja leide ja nimelt need, mis saadud Hargla (ja Karula) kihelkonnast, on aga ühenduses Koiva jõestikuga ja seega praeguse Põhja-Läti kiviaja kultuuriga. Kultuuri piir, samuti vist ka rahvuslik piir käis tol ajal kaugemalt lõuna poolt — sel-

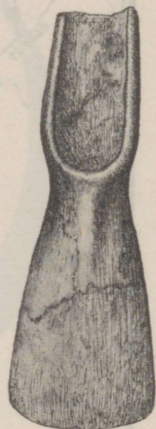
2. joonis. Kivi- ja pronksiaja eidadeleving Valgamaal.
Märkide seletus: 1 — kiviaja leiud; 2 — pronksiaja leid.

leks oli nimelt Väina jõgi. Üldiselt oli ala, mis tänapäev moodustab Valgamaa, kiviajal üks meie maa hõredamini asustatud piirkondi. Nagu see looduslikult on Võrtsjärve ja Koiva jõe veelahkmel, nii oli see ka oma kultuuri ja asustuse poolest nende kahe piirkonna vahemaaks.

Pronksiajalt (1500—500 e. Kr.) on Valgamaalt ainult üks leid Viljandi muuseumis, mis üksinda muidugi ei võimalda järeldusi teha. See leid on pronksist kirves ehk kelt, Helme kihelkonnast (3. joon.), mis kujult väga sarnane Pärnumaalt, Karksist leitud kirvega (vt. „Pärnumaa“, lk. 164 ja 67. joonis lk. 166).

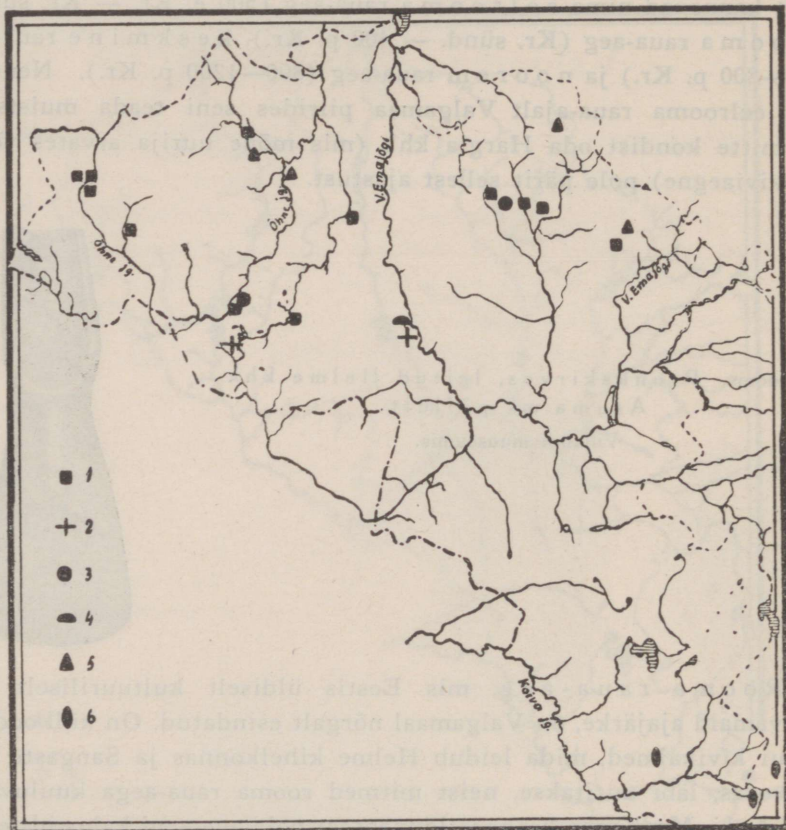
Raua-aeg jaguneb alajärkudeks: varem raua-aeg, mille kaks poolt kannavad nime eelrooma raua-aeg (500 e. Kr. — Kr. sünd.) ja rooma raua-aeg (Kr. sünd. — 400 p. Kr.), keskmine raua-aeg (400—800 p. Kr.) ja noorem raua-aeg (800—1200 p. Kr.). Nendest pole eelrooma raua-ajalt Valgamaa piirides seni teada muistseid, kui mitte kondist oda Hargla khk (mis mõne uurija arvates võiks olla kiviaegne) pole pärit sellest ajastust.

3. joonis. Pronkskirves, leitud Helme khk
Asumas põllult.
Viljandi muuseumis.

Rooma raua-aeg, mis Eestis üldiselt kultuuriliselt üks tugevamaid ajajärke, on Valgemaal nõrgalt esindatud. On küll oodata, et kui kivilalmed, mida leidub Helme kihelkonnas ja Sangaste khk kirdeosas, läbi uuritakse, neist mitmed rooma raua-aega kuuluvaiks osutuvad. Maakonna kesk- ja lõunaosast pole aga seni kalmeid teada, mis võiksid kuuluda sellesse ajajärku. Kuna tolle aja kalmed meil on kõik kivilalmed, seega enam-vähem kergesti leitavad ja tuntavad, paistab, et need maakonna osad olid tol ajal olnud asustamata. Ka mainitud Helme ja oletatavad Kirde-Sangaste kultuuri ja asustuse piirkonnad ei olnud kuidagi iseseisvad, vaid kahe naabruses oleva asustuskeskuse ääralad. Need keskused olid: üks Viljandimaal, Viljandi ümbruskonnas — selle ääralaks oli Helme, teine Lõuna-Tartumaal ja Kesk-Võrumaal — viimase ääralal on arvatavad Kirde-Sangaste kalmed. Tolleaja elanikud olid vastandina kalastusest elavale

kiviaja rahvale juba põlluharijad ja valisid enda eluasemeiks enne kõike kõrgemad ja viljakamad moreen-alad, kuna madalamad maaosad, mis kunagi vee all olid olnud ja kehva liivase pinnakattega, nagu Võrtsjärve—Väike-Emajõe nõgu, olid asustamata. Sellest oleb Valgamaal tolle ajastu muinasmälestusmärkide nii selge jagunemine kahte maa-alaliselt lahus olevasse rühma.

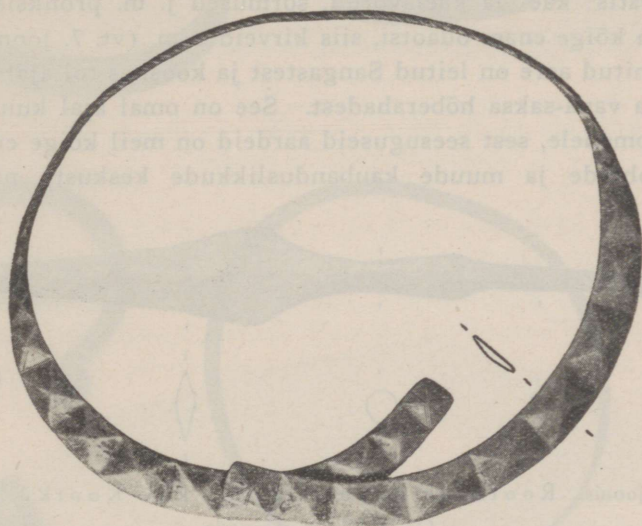

4. joonis. Raua-aja muististe levik Valgamaal.

Märkide seletus: 1 — kivilalmed; 2 — keskmise raua-aja leiud; 3 — noorema raua-aja leiud; 4 — noorema raua-aja kääpad; 5 — linnamäed; 6 — ovaalsed tulelõõmiskivid (varem. ja keskm. raua-ajalt).

Keskmise raua-aja leide tuntakse Eestist arvuliselt võrdlemisi vähem kui eelmise ajajärgu muinasjäänuseid. Siiski on nende hulgas nüüd üsna rohkesti hõbedast ehteid, millist metalli varemini ainult harva ette tuli. Need hõbe-ehTED on leitud suurelt osalt aare-

tena, mis omal ajal ühel või teisel põhjusel on maa sisse peidetud. Niisuguseid aardeid on teada Lätist Põhja-Eestini. Valgamaaltki on leitud üks neist: Helme khk Hummulist. Selles oli kolm lätitiübilist kaelavõru (vt. 5. joonis). Edasi on tähelepanndav, et samast kihelkonnast, Koorkülast, on leitud selle ajastu lõpult rida rootsuga odaotsi (vt. 6. joonis) ja kirveid, mis olevat suuremalt jaolt saadud ühest allikast. Pole võimatu, et needki on pärit peiduleiust. Neid leiude, nii huvitavad kui nad iseendast ongi, on siiski liiga vähe selleks, et teha mingisuguseid üldisemaid järeldusi tolle aja kultuuri ja elanikkude kohta. Keskmisse raua-aega, osalt ka varemasse kuu-

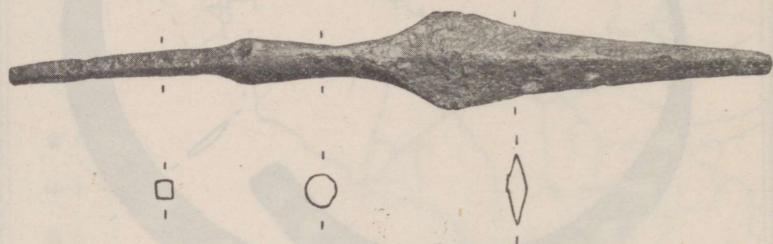

5. joonis. Hõbekaelavõru aardest, mis leitud Helme khk Hummuli Peedu t l maalt. Õp. E. S-i muuseumis.

luvad ovaalsed kivid, tavaliselt kvartsiidist, millega on löödud tulekivikillu vastu tuld. Neid on leitud Hargla kihelkonnast. Võib tähele panna, et neid kive vähem leidub tihedasti asustatud aladelt, seevastu aga sageli metsa- ja veerikastest piirkondadest, kus on käidud jahil ja kalal. Ka Hargla kihelkond, vähemalt ta lääneosa, on tol ajal vist olnud samasugune asustamata või väheasustatud „tagamaa“.

Noorema raua-aaja muinasjäänuseid on Valgamaalt teada suuremal arvul kui varemailt ajajärkudelt. Need on kalmed, linnamäed, üks aare ja rida üksikleide. Kalmed on eeskätt maapealseid kivikalmeid nagu mujalgi Lõuna-Eestis. Väliselt on nad täiesti sar-

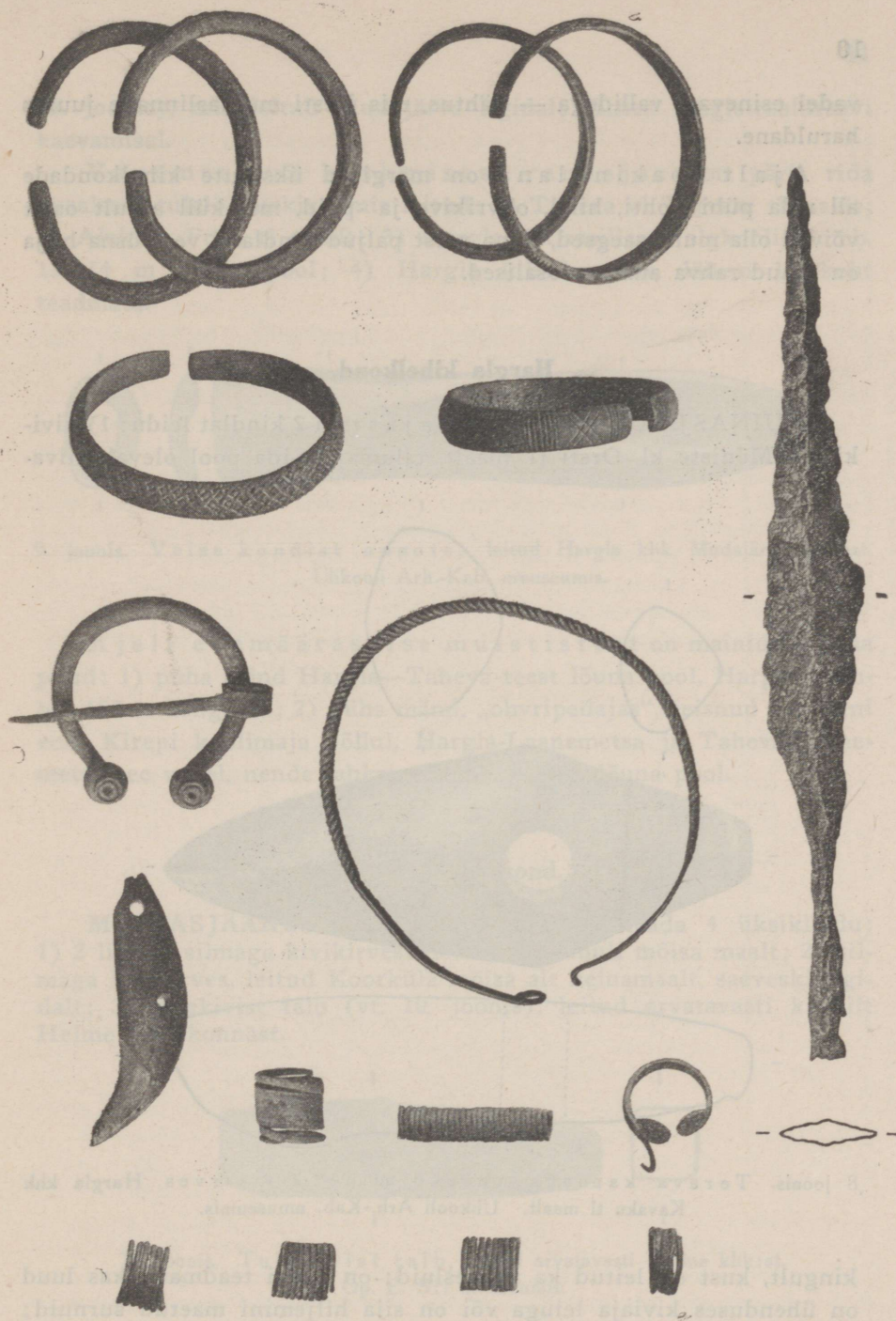
nased varema raua-aja kivikalmetega: umbes jala või kahe paksune kiht kive ja mulda segamini, nende vahel luud ja asjad, mis surnutele kaasa antud. Erineva ehitusega on rühm noorema raua-aja kalmeid Helme khk Hummulis: need on liivast lamedad kääpad. Kääpaid tuntakse meil muidu peamiselt Ida-Eestist, praeguse Vene piiri lähedastelt aladelt. Edasi matsid tol ajal liivlased, osalt ka lätlased oma surnud kääpasse. Helme kääpad on seni meil tuntuist kõige läänepoolsemad. Esialgu pole võimalik öelda, kas siin on hakatud matma kääpasse Ida-Eesti või lõunapoolsete naabrite eeskujul. Ehted ja riistad, mis surnuile kaasa antud, on üldiselt samasugused kui mujal Eestis: käe- ja kaelavõrud, sõrmused j. m. pronksist, riistade hulgas on kõige enam odaotsi, siis kirveid j. m. (vt. 7. joonis). Ülalpool mainitud aare on leitud Sangastest ja koosnes tol ajal tavalistest araabia ja vana-saksa hõberahadest. See on omal ajal kuulunud mõnele kaupmehele, sest seesuguseid aardeid on meil kõige enam leitud sadamakohtade ja muude kaubanduslikkude keskuste piirkonnast.

6. joonis. Rootsuga odaots Helme khk Koorkülast.
Õp. E. S-i muuseumis.

Mis puutub leidude levimisse, siis on see üldiselt samasugune kui varemaldi raua-ajal, on alal hoidunud sama jaotus kahte rühma, mis on endiselt väljaspool praegust Valgamaad olevate suuremate rühmade osad. Nimelt oli Helme üheks osaks suuremast muistsest Sakala maakonnast, Sangaste kuulus jällegi Oandi maakonda.

Linnamäed, mis võivad olla kindlustatud juba varemini, varemaldi raua-ajal, jagunevad sama kahe asustatud piirkonna järele nagu kalmedki: Sangastes on teada 2 linnamäge, Helmes on tõenäoselt olnud samuti 2 linnamäge — üks veidi lõuna pool Tõrva linna, teine vist praeguste ordulossi varemete kohal. Kuna viimase ehitusviisist muudatuste tõttu ühenduses ordulossi püstitamisega midagi kindlat öelda ei saa, on teiste linnamägede ehitus ja kindlustusviis veel selge. Neist on huvitav iseäranis Sangaste Mäeküla linnamägi oma nõi-

7. joonis. Ühele mehele kaasapandud ehted ja odaots kääpast Helme kkk Hummuli ms metsas.

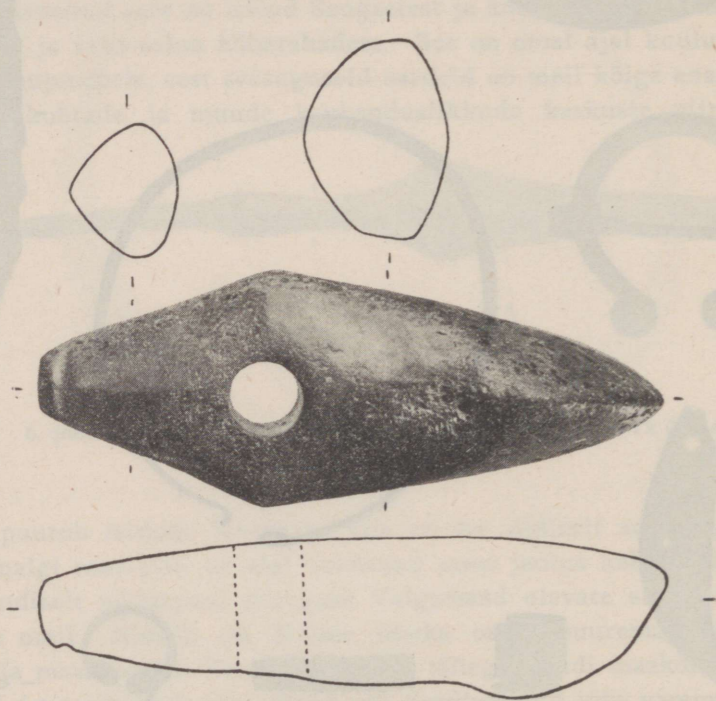
Ehted, käevõrud, kaelavõru, hoburaudsõlg, sõrmused ja spiraalid on pronksist, ripats — karuhammas, oda — rauast. Õp. E. S-i muuseumist.

vadel esinevate vallidega — nähtus, mis Eesti muinaslinnade juures haruldane.

Ajalt ebakindlana on märgitud üksikute kihelkondade all rida pühi kohti, hiisi, ohvikive ja -puid, mis küll ainult osalt võivad olla muinasaegsed, kuna neist paljud kindlasti veel üsna hilja on olnud rahva austuse osalised.

Hargla kihelkond.

MUINASJÄÄNUSED. Kivi ajast on 2 kindlat leidu: 1) kivi-
kirves Mõniste kl Orsti tl maalt, talumajast ida pool olevalt liiva-

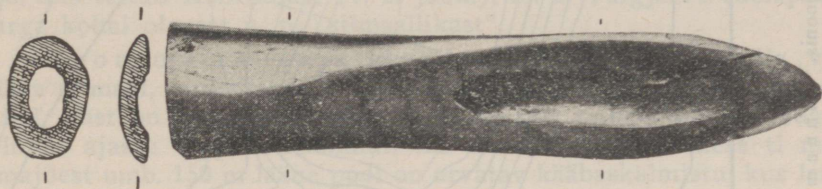

8 joonis. Terava kannaga venekujuline kivi kirves Hargla kkk
Kavaku tl maalt. Ülikooli Arh.-Kab. muuseumis.

kingult, kust on leitud ka inimesluid; on siiski teadmata, kas luud on ühenduses kiviaja leiuga või on siia hiljemini maetud surnuid; 2) venekujuline kivi kirves Alaküla Kavaku tl põllult. Edasi võiks olla kiviajast (või kõige varasemast rauaajast) pärit kondist odaots

(9. joonis), mis leitud Mudajärve ligidalt Aheru magistraalkraavi kaevamisel.

Vanemast või keskmisest rauaajast on pärit rida ovaalseid tulelöömiskive, mis leitud: 1) Taheva vl Tõrvase tl maalt; 2) Alaküla Posu tl maalt; 3) Hargla 6-klassilisest algkoolist umb. 13—14 m põhja pool; 4) Hargla kihelkonnast, lähem leiukoht teadmata.

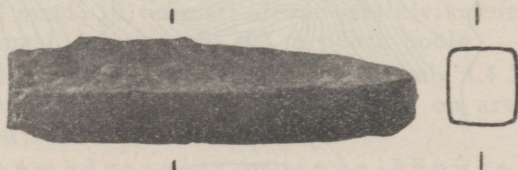

9. joonis. Veise kondist odaots, leitud Hargla khk Mudajärve juurest. Ülikooli Arh.-Kab. muuseumis.

Ajalt ebamäärasteist muististest on mainida 2 püha puud: 1) püha mänd Hargla—Taheva teest lõuna pool, Harglast umbes 185 m kauguses; 2) püha mänd, „ohvripedajas“, seisnud varemini end. Kirepi koolimaja põllul, Hargla-Laanemetsa ja Taheva-Laanemetsa tee vahel, nende lahkemest umb. $\frac{3}{4}$ km lõuna pool.

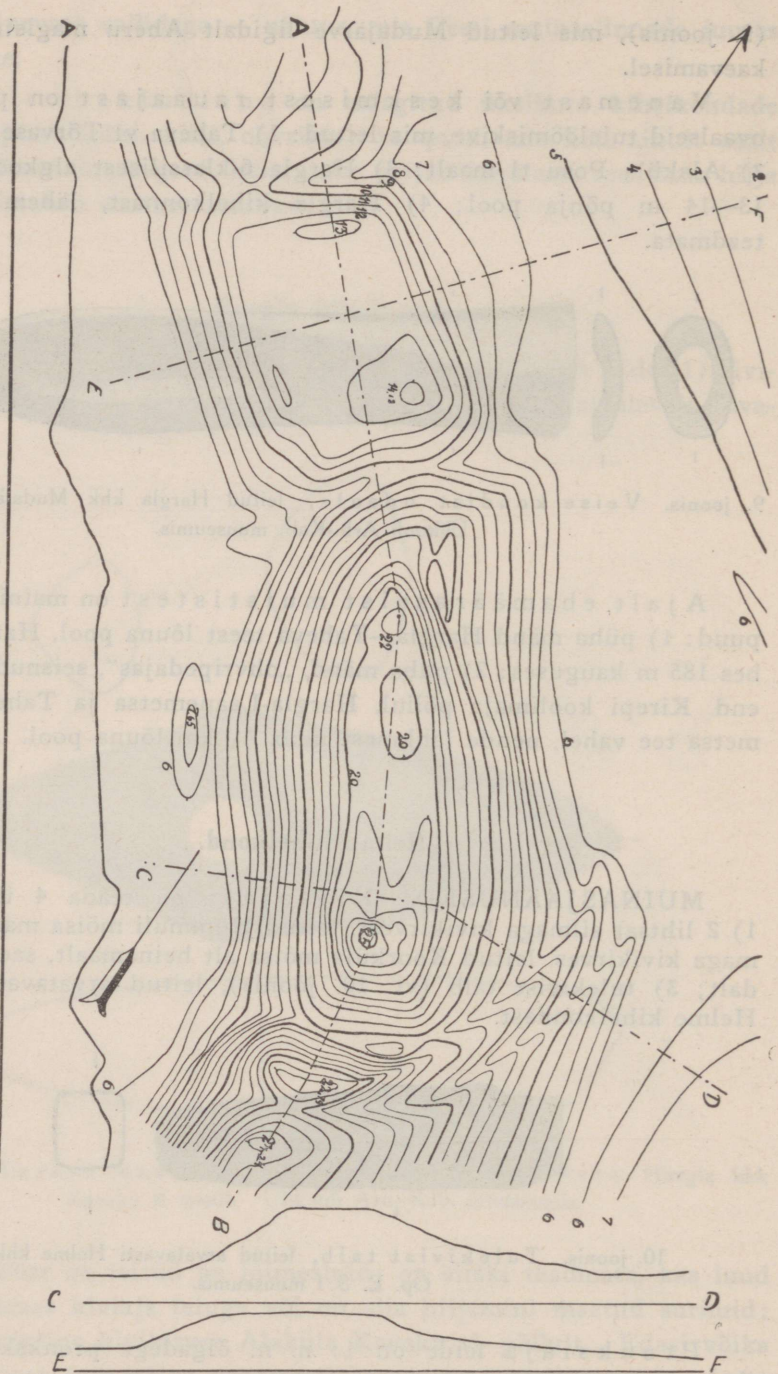
Helme kihelkond.

MUINASJÄÄNUSED. Kiviajast on teada 4 üksikleidu: 1) 2 lihsat silmaga kivikirvest, leitud Hummuli mõisa maalt; 2) silmaga kivikirves, leitud Koorküla mõisa alt heinamaalt, saeveski ligidalt; 3) tulekivist talb (vt. 10. joonis), leitud arvatavasti kuskilt Helme kihelkonnast.

10. joonis. Tulekivist talb, leitud arvatavasti Helme khk:st. Õp. E. S:i muuseumis.

Pronksiaja leide on 1: n. n. õlgadega pronkskelt, leitud Asumaa ms põllult.

11. joonis. Linnamägi (a. n. "Tantsumägi") Helme khk lõuna pool Tõrva linn.

"Kalevi poja sängi" tüüpi muinashinn: keskmiselt 15 m kõrgune, 75 m laialt ja 20 m harjalt lai loode- (A) ja kagu- (B) suunaline seljak. Keskmise, umbes 100 m pikkune osa oli pärislinn, mis kraavidega eraldatud eelkindlustustest loodes ning kagus. Pilaanil samakõrgusjooned üle ühe meetri. A—B, C—D ja E—F läbitiikled.

Joonestanud stud. H. Laasi.

Varemasse rauaaega on kuulunud arvatavasti 2 kivikalme Kärstna vl Nägutsi tl põllul, kust leitud m. s. tolleaja pronkskävõru; samalt kohalt on leitud aga mõne vana teate järele ka noorema rauaaja ehteid.

Keskmine rauaaeg on esindatud mitme leiuga: enne kõike hõbeaardega, mis saadud Hummuli Peedu tl põllult ja milles oli 3 hõbedast kaelavõru (5. juun.). Sellesse ajajärku või järgmise algusse kuuluvad veel mitmed rootsuga odaotsad ja kitsa teraga kirved, mis leitud Koorkülalt (v. 6. juun.), m. s. Valgjärve edelapoolse nurga kohal olevast n. n. „silmaallikast“.

Noorema rauaaja kivikalmeid on olnud Koorküla valla Jääva tl maal, samanimelise järve loodenurga kohal, Ala-Laugaste tl piiril, kust on leitud m. s. 2 kirvest, millest teine võib kuuluda ka eelmise ajastu lõppu. Hummuli ms metsas, end. Pisukese tl maal, Emajõeist umb. 150 m lääne pool on arvatav kääbaskalmistu, kus lame-date liivakühmade alla on surnud maetud niihästi põletamata kui ka põletatult; neist kalmeist on leitud pronksspiraalidega ilustatud riidejäänuseid, odaotsi, kaela- ja käevõrusid, sörmuseid j. m. (7. juun.). Sellesse ajajärku kuuluvaid üksikleid on muuseumides järgmistelt kohtadelt: 1) rauast käärid, leitud Koorküla ms heinamaalt puu istutamisel; 2) kaks pronkskaelavõru, neist üks punutud kolmest traadist, teine laiade otste ja ripatsitega, leitud kuskilt Helme kihelkonnast. Rauaaja kivikalmeid on arvatavasti järgmised, seni uurimata kivivaremed: 1) kivivare Kärstna ms põllul, mõisast $\frac{1}{2}$ km, lääne pool Tarvasusse minevat maanteed; 2) kivivare Kärstna vl end. Karuli karjams, nüüd asunikkude Kala ja Milistver'i maal, vallamajast umb. 450 m lõuna pool; 3) Taagepera ms põllul, mõisast umb. 140 m Ruhja pool, Karksi ja Ruhja maantee vahel; 4) Taagepera ms aia edelapoolses nurgas; 5) Taagepera „Kirikupalu“ metsas, umb. $1\frac{1}{2}$ km mõisast lõuna pool, ida pool Päidi tallu minevat teed, vastu Kureste tl tee-lahet; 6) kivikalme olevat olnud Lõve vl Vana-Tehvandi tl põllul, vastu Jantsi oru suud; 7) kivikalme, mis nüüd hävitatud, olevat olnud Kärstna vl Varepu tl koplis, kahe Varepu tl vahel; 8) kivikalme olevat samuti olnud Jõgeveste vl Kalme veski tl maal, veskipaisu kohal, selle idakaldal; 9) kaks kivivaret olevat varemini olnud Hummuli vl Madi tl maal; 10) viimati olevat veel kivikalme olnud Holdre valla Egeri tl maal, talust umb. 700 m põhja pool.

Muinaslinn on n. n. „Tantsumägi“, umb. 1.4 km lõuna pool Tõrva linna (vt. 11. juunis). Teine linnamägi on arvatavasti olnud Helme ordulossi kohal.

Ajalt ebamäärasteist muinasjäänuseist on Helme kihelkonnast teada rida pühi kive ja hiiekohti: 1) lohku-dega kivid Lõve vl Vana-Tehvandi tl põllul, eespoolmainitud kivikalme asemel, varemini olnud kalme sees; 2) ohvrikivi Aitsra ms heinamaal, Jõku jõest umb. 10 m ida pool, Madi tl piiri ligidal; 3) ohvrikivi lohku-dega olevat Helme surnuaia taga, Kõrgemäe tl maal; 4) ohvrikivi Taagepera Kolgi tl põllus, umb. 95 m mõisast kiriku juurde mine-

vast teest ida pool; 5) ohvrikivi olnud varemini Helme Andu-Jaagu tl maal; 6) ohvrikohaks olnud ka kivikalme Koorküla Jääva tl ja Ala-Langaste tl piiril, mida eespool juba mainitud; 7) hiekoht suure puu ja kiviga olnud Patküla Miku tl põllul Solli tl piiril; 8) ohvrikoht Jõgeveste vl Naistemäe tl aiamaal, talu edelanurga juures; 9) ohvrikoht Jõgeveste vl Jahumatu ja Suurepetri tl vahelisel piiril; 10) ohvrikoht olnud J. Jung'i teatel Koorküla Mäe-Pikre tl maal, Pikre järve lõunaotsast umb. 350 m eemal; 11) ohvrikoht Koorküla Mäe-Keisri tl maal Laksi tl piiril; 12) ohvrimänd olnud Aitsra ms põllul; 13) pühadeks kohtadeks olnud J. Jung'i teatel ka Jõgeveste vl heinamaa „Taraniit“ Jõku jõe läänekaldal ja sama jõe ääres olev „Vähjamägi“; 14) pühaks olevat peetud samuti J. Jungi teatel Helmes „Töörimäge“ samanimelisest talust umb. ½ km loode pool, soo ja heinamaa vahel; 15) Leebiku Postsoni tl õues ohverdatud J. Jungi teatel „Poostlele“.

Karula kihelkond.

MUINASJÄÄNUSED. Rauaaja kivikalmeid võiks vahest olla „kirikuase“ Alakonnu tl metsas, Ähijärvest umb. 90 m eemal.

Muinasaeagne on võinud olla juba mõnda aega tagasi lõhutud lohudega ohvrikivi, mis J. Jung'i teatel asetsenud Kirbu karjams põllul.

Luke (Valga) kihelkond.

Endisest Luke kihelkonnast pole seni ühtegi muinasaja mälestusmärki teada.

Sangaste kihelkond.

MUINASJÄÄNUSED. Kiviajast on kihelkonna piiridest teada mõned üksikleidud: 1) silmaga kivikirves, leitud kuulu järele Laatre valla Assaku tl heinamaalt; 2) silmaga kivikirve teraosa, leitud Tõlliste vl Kiviküla Väntra tl koplilt; 3) oletatavasti kiviaeagne kõvasi õõnestalbate ihkumiseks, leitud Kuigatsi vl Tõnu tl maalt.

12. joonis. Kisuga heiteoda, leitud Sangaste khk Kuigatsi ap. õigeusu kiriku lähidalt. Õp. E. S-i muuseumis.

Pronksiajast leide ei teata.

Rauaajast on seni ainult viimane ajajärk, noorem raua-ae g esindatud mõningate leidudega: 1) pronksist käevõru on leitud

Keeni vl Ruusa tl põllult; 2) rahaleid, milles on olnud araabia ja vana-saksa rahu, on saadud kuskilt Sangastest, arvatavasti mõisa või end. mõisavalla maalt; 3) raudkirves ja kisuga heiteoda on leitud Kuigatsi ap. õigeusu kiriku lähidalt (12. joon.).

Rauaaja kalmeid, mida seni veel pole uuritud ja millede vanus seepärast esialgu täpsamalt teadmata, on arvatavasti järgmised kivivared: 1) n. n. „Jaanikiriku ase“ Kuigatsi vl All-Loku tl põllul; 2) kivivare Keeni vl Vori tl maal, vasakul Pringi-Restu maanteetele minevast teest; 3) n. n. „Juudalinn“, Juudapalu metsas, Riia maanteest (63. ja 64. km postidevahelisest jaost) lääne pool; 4) kivivare Kuigatsi vl Oru tl põllul, Oru tl — Hurda tl tee paremal kaldal; 5) kivivare (väga kahtlane) Tõlliste vl Makke nr. 2 tl heinamaal, elumajast umb. 100 samm edela pool.

Linnamägesid on teada 2: 1) Kuigatsi vl Linnamäe tl maal, talust umb. $\frac{1}{4}$ km lõuna pool; 2) Sangaste vl Mäekülas, Linnamäe tl maal, Kirgjärve läänekaldal.

Ajalt ebamäärasteist muinasjäänustest on kihelkonnast teada mõned pühad kohad ja 1 kivi: 1) ohvrikohaks olnud n. n. „Tammemägi“ Kuigatsi vl Mihklisiimu tl maal, elumajast umb. 210 m idakirdes; 2) sama vl Loku tl karjamaal olevat J. Jung'i andmeil „Ohvrimägi“; 3) lohkudega ohvrikivi olnud Laatre vl Assaku tl maal, elumajast umb. 140 m ida pool.

Die Vorgeschichte des Kreises Valgamaa.

Zusammenfassung.

Steinzeit. Steinzeitliche Funde gibt es im Kreis Valga nur wenige. Sie sind alle von in Estland allgemein bekannten Typen und gehören bereits dem vollentwickelten Neolithikum an, während ältere Funde, bis auf ein zeitlich unsicheres Knochengerät (Abb. 9) fehlen. Ein Steinbeil aus Mõniste, Ksp. Hargla, stammt vielleicht aus einem Grabe (angeblich ist es mit Menschenknochen gefunden worden), die übrigen Steingeräte sind zufällige Funde. In ihrer Verbreitung bilden die Steinzeitfunde des Kreises Valga zwei Gruppen (s. die Karte, Abb. 2), von denen die eine, im System des Väike-Emajõgi befindliche sich an die steinzeitlichen mittelestländischen Zentren am Võrtsjärv anschliesst, während die andere des Kirchspiels Hargla (und Karula) mit der Fundgruppe des Wassersystems der Aa im heutigen Nordlettland in Verbindung steht.

Aus der Bronzezeit (1500—500 v. Chr.) stammt bloss eine Absatzaxt aus dem Kirchspiel Helme (Abb. 3).

Aus dem ersten, vorrömischen Abschnitt der Eisenzeit (500 v. Chr. bis Chr. Geb.) sind bisjetzt keine sicheren Funde bekannt.

Die römische Eisenzeit (von Chr. Geb. bis 400 n. Chr.) ist bisher sehr schwach vertreten. Möglicherweise gehören einige unerforschte Steinsetzungsgräber im Ksp. Helme und im NO Teil des Ksp. Sangaste dieser Zeit an.

Aus der mittleren Eisenzeit (400—800 n. Chr.) stammt ein Silberschatzfund aus Hummuli, Ksp. Helme, der aus 3 silbernen Halsringen von lettischem Typus (einen s. Abb. 5) bestand. Es ist möglich, dass auch manche dieser Zeit angehörenden Lanzen spitzen mit Angel (eine abgebildet Abb. 6) zu einem Depotfund gehörten. In diese Zeit reichen wohl auch grösstenteils die ovalen Feuerschlagsteine zurück, die besonders im Ksp. Hargla gefunden worden sind.

Aus der jüngeren Eisenzeit (800—1200 n. Chr.) sind mehr Altertümer erhalten, als aus den vorhergehenden eisenzeitlichen Perioden. Das sind Grabfelder, Einzelfunde, ein grösserer Münzfund aus dem Ksp. Sangaste und 3—4 Burgberge (s. Abb. 11). Die Gräber sind meistens, wie früher, Steinsetzungsgräber; aus dem Ksp. Helme ist aber auch eine Gruppe von Hügelgräbern bekannt. Diese Funde und Bodenaltertümer sind aber nicht über den ganzen Kreis verbreitet, sondern konzentrieren sich in zwei Gruppen. Die eine befindet sich im Ksp. Helme, welches einstmals zur benachbarten Landschaft Sakala, dem heutigen Viljandimaa, angehörte; die andere Gruppe liegt im Ksp. Sangaste und gehörte zur Landschaft Ugaunia, welche hauptsächlich dem heutigen Süd-Tartumaa entspricht.

Die Zeitstellung einer Reihe von Opfersteinen, heiliger Bäume und anderer mit dem Volksglauben verbundener Altertümer ist unsicher.

A

15221

i28257777